

Het vlekkeloos en ongerept uiterlijk van een fac-simile druk moge een bezwaar zijn voor hem, die gevoelig is voor de beking van het oude en over een eerwaardigen foliant gebogen de schimmen wil zien oprijzen van:

Häupter im Turban und schwarzem Baret,
Perückenhäupter und tausend andre
Arme schwitzende Menschenhäupter,

die zich in dezelfde bladen verdiept hebben, het voorrecht dergelijke eerstelingen der pers zijn eigendom te kunnen noemen, is slechts voor enkelen bereikbaar. Wij mogen dankbaar zijn, dat een uitgaaf als deze de kennismaking bevordert met een werk, waarin tekst en afbeeldingen de eerste teekenen vertoonen, dat het gedaan is met de alleenheerschappij van de traditie en het dogma, die den groei der natuurwetenschappen eeuwen lang hadden verstikt. Als document uit een tijd, waarin de plantkunde de volgzame dienaar der geneeskunst was en het utiliteitsbeginsel dit onderdeel der natuurwetenschappen beheerschte, mag dit oude kruidenboek evenzeer aanspraak op de belangstelling van den arts als van den plantkundige. In den keten, die de kruidenkennis der oudheid met de geneesmiddelenleer van later eeuwen verbindt, vormt dit werk een onmisbare schakel. Door het populaire karakter van de vroegste kruidboeken is echter de wetenschap der oudheid ook in bredere kringen doorgedrongen, terwijl zij tevens het volksgeloof van hun tijd hebben gesteund en bevestigd, waardoor uit hun inhoud vele geneeskundige volksbegrippen van onzen tijd verklaard en begrepen kunnen worden.

Een beknopt, maar volledig overzicht over de oudere Deutsche kruidenboeken van de hand van W. L. SCHREIBER vormt het waardig slot van dit voortreffelijk voortbrengsel der moderne drukpers.

M. A. VAN ANDEL.

L I T E R A T U U R - O V E R Z I C H T E N .

Isis. International Review devoted to the History of Science and Civilization. Official Organ of the History of Science Society. No. 21. Vol. VII (1) 1925.

CARL SCHOY. *Drei planimetrische Aufgaben des arabischen Mathematikers ABÛ L'JÛD MUHAMMAD IBN AL-LÎTH.*

GIUSEPPE GABRIELI. FAKHR AL-DIN AL-RAZI (geb. 1148). — De veelbewogen levensloop van FAKHR AL-DIN, die de geheele wetenschap van zijn tijd beheerschte en op geneeskundig gebied o.a. schreef over het sputum bij borstziekten, over de pols, over dranken. Voorts gaf hij een onvolledige uitgave van het *corpus magnum de medicine*, een commentaar op AVICENNA, enz..

CHAUNCEY D. LEAKE. VALERIUS CORDUS (1486—1535) *and the Discovery of Ether.* — Bevat geen nieuwe gezichtspunten. De vraag of hij de bereiding van den aether ontdekte, wordt ook door LEAKE niet opgelost. Een feit is, dat hij er de eerste nauwkeurige bereidingswijze van gaf. Een goede beschrijving vindt men bij PARACELUS, die in 1541 stierf, terwijl VALERIUS' mededeeling er over eerst verscheen in 1561. Reeds PARACELUS wees op de anaesthetische eigenschappen van den

aether. Het artikel is verlicht met een portret van CORDUS, ontleend aan de *Kaathoven-verzameling* van de Library of the Surgeon-General's Office. De vader van VALERIUS was EURICIUS CORDUS, bekend door zijn gedicht op de drie aangezichten van den arts (*Tres medicus facies habet; unam quando rogatur Angelicam; enz.*).

BRANISLAV PETRONIEVICS. CHARLES DARWIN und ALFRED RUSSEL WALLACE. *Beitrag zur höheren Psychologie und zur Wissenschaftsgeschichte.* — Overzicht van de „Duplizität der Gedanken” bij DARWIN en WALLACE, betreffende de domesticatie, de strijd om het bestaan en de natuurlijke teeltkeus en haar resultaten. De vergelijking valt ten voordeele van DARWIN uit, hoewel het merkwaardig is, dat de lezing van MALTHUS' *Essay on Population* bij beiden tot gelijke gevolgtrekkingen leidde.

ARTHUR JOHN HOPKINS. *A modern theory of alchemy.* — Het historisch beeld van den middeleeuwschen alchemist, wiens eenig doel was de onedele metalen om te zetten in edele, bracht HOPKINS er toe na te gaan of oorspronkelijk geen ander doel bestond, dat in den loop der tijden verkeerd uitgelegd, gedurende eeuwen een dwaling, een verkeerd begrip, deed voortleven. De alchemie werd het eerst beoefend te Alexandrië, waar PLATO's natuurleer veel invloed had. PLATO leerde in zijn „*Timaëus*”. Alle stof is één; alleen het goede bestaat; de natuur streeft naar verbetering; alles leeft. In alles dacht hij zich geest (spiritus) ook in de metalen, waar de hoeveelheid en hoedanigheid der geest de soort metaal bepaalde. De ouden kenden een kleur-geest. In de oudheid bestond in de landen om de oude wereldzee een streven kostbare zaken te vervangen door navolgingen. De Leidsche papyrus bevat recepten voor purpervervalsching en gekleurde alliages. Een andere vondst van den antieken werkman was het etsen van alliages, waarbij het onedele metaal aan de oppervlakte werd opgelost en het edele overbleef. Er werd gesproken van ferment-opbruisching. In 292 v. C. liet DIOCLETIANUS de bibliotheek te Alexandrië in vlammen opgaan en hiermede ging een groot deel der antieke chemische wetenschap te loor. Wat evenwel bleef was de techniek en het is de verdienste van BERTHELOT geweest aangetoond te hebben dat de techniek der moderne metaalindustrie teruggaat tot de Egyptische periode. Slechts weinige alchemistische geschriften werden gered en bereikten Europa via Moorsch-Spanje. Met de vertalingen slopen fouten en gewijzigde Platoonsche ideeën in de manuscripten, die thans nog bestaan. Dit was de reden dat de zoogenaamde pseudo-alchemisten der 13de eeuw goudzoekers werden, zij wisten niet dat de antieken geen goud, maar slechts goudkleurige metalen gemaakt hadden. Reeds in de 13de eeuw had men op dit gebied vóór- en tegenstanders. De middeleeuwsche alchemist werd het slachtoffer van begrippen, die in den loop der tijden zelf een transmutatie hadden ondergaan!

EMILE TURRIERE. *Introduction à l'histoire de l'optique. Le développement de l'Industrie verrière d'art depuis l'époque ventienne jusqu'à la fondation des verreries d'optique.* — Wie in deze verhandeling een goed gedocumenteerd overzicht denkt te krijgen, wordt teleurgesteld. Wel vindt men er de bekende zaken over de glasfabricage, ontleend aan de standaardwerken op dit gebied, maar zijwegen heeft de schrijver niet bewandeld. In plaats van de werken en brieven van mannen als DESCARTES, HUYGHENS e.a. door te werken en universitaire musea te bezoeken, heeft hij zich beperkt tot de werken over glastechniek, die uiteraard meest aan de kunst- en gebruiksvoorwerpen gewijd zijn. De eenige mededeelingen die betrekking hebben op optisch glaswerk, zijn: In 1668 sleep JAN HELL optiek te Neurenberg; in 1756 stelt CLAIRAULT een verbeterde slijpmethode voor; in 1772 werd een methode van LEBEAUDE om flintglas te maken, bekroond. De schrijver is onbekend met het feit, dat bijv. NICOLAAS HARTSOEKER in 1688 te Parijs een lens sleep voor de Leidsche academie en dat JACQUES BOURGEOIS omstreeks 1645 te Parijs meniscusglazen sleep.

No. 22, vol. VII (2) 1925.

Bevat de zestiende, kritische bibliographie van de geschiedenis en wijsbegeerte der wetenschappen en van de geschiedenis der beschaving (tot November 1924). Wat Nederland betreft, onvolledig

Janus. Archives internationales pour l'Histoire de la Médecine et la Géographie Médicale. 29e Année. Janvier-Février 1925.

EDGAR F. CYRIAX. *On some points as regards priority in mechano-therapeutics.* — Voor ons land zijn van belang: 1°. dat de methode van MEZGER, den bekenden masseur reeds in 1829—1839 toegepast werd door den Zweed P. H. LING; 2°. dat WITTENROOD's nieuwe wijze van zenuwrekking bij de behandeling van ischias (dit *Tijdschrift*, Jg. 1921, I. 1403) reeds voor een eeuw in Zweden werd toegepast. Tal van nieuwere mechano-therapeutische methodes passeeren de revue, waarbij blijkt zij vele jaren eerder reeds door anderen waren toegepast, maar vergeten, later opnieuw ontdekt werden.

E. D. BAUMANN. *Die Heilige krankheit.* — Auto-referaat van BAUMANN's „*De heilige ziekte*”, Rotterdam 1923.

A. W. NIEUWENHUIS. *Die Anfänge der Medizin unter den niedrigst entwickelten Völkern und ihre psychologische Bedeutung.* — Op de oostkust van Groenland leeft een Eskimo-stam (Ammassalik), die eerst in 1884 bezocht werd door HOLM. In den winter van 1905—1906 overwinterden er prof. W. THALBITZER en zijn vrouw om alles wat op ethnologisch, linguïstisch en muzikaal gebied van belang was, te bestudeeren. In 1914 en 1923 legden zij hun resultaten neer in „*The Ammassalik Eskimo*”. NIEUWENHUIS geeft in dit artikel een uitvoerig uittreksel uit dit werk.

C. J. S. T. *An iconography of ANDREAS VESALIUS.* — Aankondiging van een werk over den beroemden ontleedkundige, dat eigenlijk in 1914 had moeten verschijnen. Het wordt geschreven door M. H. SPIELMANN, met voorwoorden van HEGER KEITH, HARVEY CUSHING en TRICOT-ROYER. Wijlen W. OSLER stelde veel belang in dat werk, dat uitgegeven wordt door het Wellcome Historical Medical Museum (third Volume of the Research Studies in Medical History). Het belooft een waardige aanvulling te worden, van de VESALIUS-gedenknummers uitgegeven door JANUS en dit *Tijdschrift*. (Het prachtwerk is inmiddels verschenen).

Mars—Avril 1925.

P. DIEPGEN. *Zur Tradition des Pseudoapuleius.* — Vergelijkende studie der verschillende pseudo apuleius-handschriften in verband met een palimpsest, die zich bevindt in de bibliotheek van het gymnasium te Halberstadt. Leent zich niet voor een referaat.

D. SCHAPIRO. *La péritomie. Essai sur l'institution de la circoncision rituelle.* — Uitvoerig gedocumenteerde studie over den oorsprong der besnijdenis, die toegeschreven wordt aan ABRAHAM. Het is hoofdzakelijk een studie berustend op literatuur zonder ethnographische overwegingen.

A. W. NIEUWENHUIS. *Die Anfänge der Medizin unter den niedrigst entwickelten Völkern und ihre psychologische Bedeutung.* — Behandelt de Toba-indianen van Gran Chacó in Zuid-Bolivië en Noord-Argentinië, wier gebruiken en gewoonten het eerst uitvoerig bestudeerd werden door KARSTEN te Helsingfors (*Acta academiae Aboensis*, Humaniora IV).

Mai—Juin 1925.

D. SCHAPIRO. *La péritomie. Essai sur l'institution de la circoncision rituelle.* Bevat de talrijke bewijzen voor den hebreuwschen oorsprong dezer operatie.

PAML DIEPGEN. *Zur Tradition des Pseudo Apuleius.* Geeft belangwekkende beschouwingen over de afbeeldingen in deze handschriften, welke nog weinig bestudeerd zijn. Zij hebben groote beteekenis voor de kennis van het overgangstijdperk tusschen oudheid en middeleeuwen.

Archiv für Geschichte der Medizin herausgegeben von der Puschmann-Stiftung an der Universität Leipzig unter Redaktion von Karl Sudhoff. Bnd. XVII. Heft 1—3.

KARL SUDHOFF. *Neue Uteruszeichnungen in einer bisher unbekannt gebliebenen Mus(t)io. Handschrift zu Vicenza.* — SUDHOFF, de onvermoeide zoeker naar midden-

eeuwsche handschriften, vond te Vicenza in de stadsbibliotheek een 13de eeuwsch (?) MUSCIO-handschrift, dat 3 afbeeldingen van de zwangere baarmoeder bevat, met een eenigszins afwijkende teekening. Volgens ILBERG is de tekst naverwant aan den Cod. Hafniensis, zonder evenwel direct gevolgd te zijn. De voornaamste afbeelding, bestaande uit een kalabasvormige baarmoeder, in welke 3 volutend, ie uitgaan van een centraal punt, geeft SUDHOFF aanleiding tot allerlei bespiegelingen. Hij brengt ze in verband met de „meatus seminales” eenerzijds, terwijl hij aan den anderen kant niet ongeneigd is de voluten als uterusinhoud te beschouwen, waarbij dan 3 uterus-kamers zouden zijn afgebeeld. Sedert de school van Salerno nam men in de baarmoeder 7 holten aan. Mij komt het voor dat wij hier te doen hebben met een afbeelding van een schrijver, die niet teekenen kon. Legt men de Vicenza-afbeelding naast partus 13 van de Codex Hafniensis (zie o.a. E. INGERSLEV RÖSSLIN's „Rosegarten” *Journal of Obstetrics and Gynaecology of the British Empire*. Jan. and Febr. 1909), dan is de overeenkomst treffend, waar nog bij komt, dat de woorden op de Vicenzer afbeelding geschreven, aangeven dat wij te doen hebben met de ligging van een vrucht in de baarmoeder. Ten overvloede leeren ons vooral de Arabische handschriften, dat de teekenaar, die de teekening van zijn voorganger niet meer begreep, er toekwam deze als het ware te styleeren, wat ook hier plaats vond (Reeds PLINIUS klaagde hierover).

KARL SUDHOFF. *Pestschriften aus den ersten 150 Jahren nach der Epidemie des „schwarzen Todes” 1348. XVIII. Pestschriften aus Frankreich, Spanien und England.* — Beschrijvende catalogus van verschillende geschriften over de pest. Leent zich niet voor een kort overzicht.

Kleinere Mitteilungen.

KARL SUDHOFF. *Eine Liste von GALEN-schriften aus dem Anfang des 15. Jahrhunderts.* — Aan het einde eener uitvoerige TEGNI-commentaar (NICCOLÓ BERTUCCIO 1347) in het bezit van de Nassausche Landsbibliotheek (Ms. 24) bevindt zich een lijst van werken, welke omstreeks 1400 aan GALENUS werden toegeschreven.

F. M. G. DE FEYFER.

Rivista di Storia delle Scienze mediche e naturali Anno XVI No. 5 en 6 Maggio Giugno 1925.

CASTIGLIONI. *Il pensiero medico nella sua evoluzione storica.* — Italië is ook thans in de voorhoede, wat betreft het bevorderen van de beoefening van de geschiedenis der geneeskunde. De geschiedenis der geneeskunde is nuttig voor de geneeskunst, want zij helpt de kliniek bevrijden van de onderwerping aan het gezag van de laboratoriumproef en het microscopische beeld. Ja, men zou haar ook zelf proefneming kunnen noemen, want bij de beschrijving van theoriën en werkwijzen uit het verleden, komt als van zelf in het licht, het goede, dat daarin heeft geschild.

LAZZARESCHI, *Le ricchezze di due medici lucchesi della rinascenza.* — DAVINUS arts te Lucca, op middelbaren leeftijd aldaar in 1418 gestorven, liet volgens notarieele beschrijving na: een huis, verschillende landerijen, tamelijk veel kleinoodiën en tafelsilver, ruim 500 goudgulden aan contanten, benevens in zijn boek een tegoed van meer dan 1000 goud gulden. Wat ons echter meer belang inboezemt, is de waardeering van zijn studieboeken. Zij bestonden uit ongeveer 50 verschillende, geschreven geneeskundige werken en werkjes en een dertigtal boeken op ander gebied, hoofdzakelijk over sterrenkunde, wijsbegeerte en letterkunde. De boeken golden van beneden den goudgulden tot 10 goudgulden per stuk. Ter vergelijking diene, dat voor consult bij een adellijken, het honorarium 5 à 10 goudgulden bedroeg. De inventaris van een anderen geneesheer, uit ongeveer dien zelfden tijd, komt vrijwel met die van DAVINUS overeen.

COGLIEVNIA. *La teoria di Gianbattista Moreali sulle cause delle febbri maligne e contagiose ed una ipotesi moderna.* — Niets nieuws onder de zon. In 1739 beweert MOREALI, gezonde ingewandswormen zijn onschadelijk. De verschillende ziekten der ingewandswormen veroorzaken zoogenaamde wormziekte, doch ook allerlei be-

smettelijke ziekten, zooals bijv. typhoid. Door wormmiddelen maken wij de zieke wormen gezond, en daardoor eindigt de afscheiding van schadelijke producten der zieke wormen, die de menschenziekte veroorzaakten. In 1908 weerlegt CHANTEMESSE door een tweejarig onderzoek, de bewering, dat besmetting met typhoidbacillen afhangt van de aanwezigheid van wormen in het darmkanaal en daarmede evenredig is.

CIGNOZZI. *L'ospedale di Grosseto*. — Het stadje Grosseto, onderhoorig aan Siena en wegens rebellie in 1337 ontmanteld bezat twee ziekenhuizen respectievelijk in 1251 en 1309 gesticht. Omstreeks 1600 was een chirurgijn hoofd van het ziekenhuis en moest met behulp van vier bedienden, ook de verpleging op zich nemen. De twee plaatselijke dokters behandelden om beurten telkens een maandlang de zieken. In den Napoleontischen tijd had het ziekenhuis met geldgebrek, en kort daarna met vlektyphus te kampen. Onder de artsen uit Grosseto, die den dienst in het ziekenhuis hebben waargenomen, blonk van 1832 tot 1862 Buffalini uit. Van April tot October 1898 deed ROBERT KOCH bij het ziekenhuis van Grosseto onderzoekingen over malaria en desgelijks twee jaar later GRASSI.

J. J. VAN DER KLEIJ.

FEUILLETON.

BEVALLING TEN HOVE, ANNÔ 1601.

Door den burgerkrijg uit haar winkel in een der voorsteden van Parijs verdreven, moest LOUISE BOURGEOIS door het maken van kant en het houden van leermeisjes in haar onderhoud voorzien. Haar vroedvrouw ried haar aan, vroedvrouw te worden, zeggende: „O, als ik zoo goed had kunnen lezen en schrijven als gij, wat zou ik het ver gebracht hebben. En je man, die twintig jaar in dienst van AMBROISE PARÉ is geweest, kan je ook nog heel wat leeren”. Omdat BOURGEOIS met haar drie kinderen maar schraal kon leven, ging zij het boek van PARÉ bestuderen en arme barenden bijstaan. Toen zij het eerste kind naar de kerk ten doop droeg, was het haar alsof alle huizen haar aankeken. Nadat zij nu vijf jaar lang vele vrouwen uit den behoefligen stand en de kleine burgerij geholpen had, besloot zij, het examen af te leggen voor gezworen vroedvrouw. De examencommissie bestond uit een doctor, twee chirurgijns en twee vroedvrouwen n.l. DUPUIS en LA PEYRONNIE. DUPUIS dreef den spot met de geëxamineerde in de volgende woorden: „Wij kunnen toch eigenlijk geen vrouw van een aderlaten aannemen, want die moet immers wel met de dokters heulen”. Doch de commissie kon niet anders dan BOURGEOIS toelaten, die hierop spoedig praktijk verwierf onder welgestelden en adellijken.

Op 13 December 1600 huwde koning HENDRIK IV in tweede huwelijk met MARIA DEI MEDICI. Voor de aanstaande blijde gebeurtenis had de koning in overleg met een Fransche hofdame DUPUIS als vroedvrouw bestemd. BOURGEOIS dacht niet over zich zelf, doch gunde het iedere vroedvrouw eerder dan DUPUIS. Toen zij echter hoorde, dat doctor LAURENTIUS en de Italiaansche hofdame CONCINNI hun best deden te bewerken, dat BOURGEOIS als tweede vroedvrouw bij de verlossing aanwezig zou zijn, ging zij zelf moeite doen, met gevolg dat de koningin aan den koning verklaarde: „DUPUIS wil ik niet”. De koning raadpleegde toen den geneeskundigen hofdienst, wiens raad luidde: „Het is gevaarlijk een barende een vroedvrouw tegen haar zin op te dringen”. Daarop werden bij 7 à 8 adellijken inlichtingen omtrent BOURGEOIS ingewonnen, en deze bij den koning ontboden, die al dadelijk een paar gewaagde kwinkslagen tegen haar maakte, hetgeen hij vroeger ook tegen DUPUIS placht te doen. De koningin deed, om aan haar te gewinnen, BOURGEOIS een paar maal 's morgens aan haar bed komen. Zij had in de zwangerschap vaak